

Katowice, dnia 20 sierpnia 2018 r.

BPK.573.1.2018.MK

Raport
przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji
Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Jaworzu
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 21-22 marca 2018 r., do Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Jaworzu przy ul. Pałacowej 1 (dalej: MOW lub Ośrodek/placówka), udali się przedstawiciele *Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur* (dalej KMPT): dr Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji, socjolog), Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego) oraz Marcin Kusy (prawnik). W wizytacji uczestniczył również przedstawiciel Biura Pełnomocnika Terenowego RPO w Katowicach - Michał Kleszcz (prawnik).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania nieletnich przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków pobytu osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o placówce przedstawionych przez pana Mariusza Barańskiego - dyrektora MOW oraz niektórych pracowników placówki;
- przeprowadzeniu rozmów na osobności z niektórymi wychowankami Ośrodka;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń MOW, w tym sprawdzeniu stanu ich wyposażenia (w trakcie wizytacji pomieszczeń sporządzono dokumentację fotograficzną wewnątrz placówki);
- zapoznaniu się z wybraną dokumentacją ilustrującą pracę placówki, w tym m.in. aktami wychowanków.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem Ośrodka.

Z uwagi na nieobecność dyrektora MOW w drugim dniu wizytacji odstąpiono od poinformowania go o ustaleniach poczynionych w jej trakcie.

W przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie przebywających w MOW wychowanków przez jego personel, kwalifikacje kadry, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, oddziaływania kulturalno-oświatowe. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy. Raport odnosi się również do problemów systemowych, wymagających zmiany prawa.

2. Ogólna charakterystyka

Ośrodek jest placówką resocjalizacyjną, przeznaczoną dla chłopców niedostosowanych społecznie, w wieku od 13 do 18 lat. W wyjątkowych sytuacjach, w oparciu o postanowienie sądu, do Ośrodka mogą być przyjęci nieletni poniżej 13 roku życia. W przypadkach uzasadnionych sytuacją szkolną wychowanek, jego pobyt w placówce może być przedłużony do czasu umożliwiającego ukończenie klasy lub szkoły na podstawie postanowienia właściwego sądu. Nadzór pedagogiczny nad działalnością MOW sprawuje Kuratorium Oświaty w Katowicach.

Celem działalności MOW jest tworzenie właściwych dla prawidłowego rozwoju przebywających w nim chłopców warunków wychowawczych, edukacyjnych, zdrowotnych i materialnych oraz umożliwienie im prawidłowego rozwoju i resocjalizacji.

W skład MOW wchodzi dwa budynki internatu, budynek szkoły oraz budynek administracyjny. Budynki otoczone są rozległym terenem zielonym.

Ośrodek jest jednostką nieferyjną i funkcjonuje całodobowo.

MOW dysponuje 70 miejscami. W dniu wizytacji stan ewidencyjny wychowanków wynosił 48 osób.

3. Problemy systemowe

3.1. Realizacja prawa nieletnich do składania skarg

W ocenie KMPT, nieletni przebywający w placówkach resocjalizacyjnych mają niewystarczający dostęp do efektywnego mechanizmu składania skarg. Zagadnienie to było już sygnalizowane w raportach Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2015 r. i 2016 r.

Powyższy problem był szczególnie widoczny w wizytowanej placówce, w której wychowankowie zdecydowali się złożyć skargę na pracownika i spotkali się z negatywnymi konsekwencjami swojej decyzji. W dniu 13 lutego 2018 r. Śląski Kurator Oświaty przeprowadził w MOW kontrolę dotyczącą przestrzegania praw dziecka i praw ucznia. Kontrola spowodowana została prośbą Rzecznika Praw Dziecka, do którego skargę w przedmiocie manipulowania wychowankami przez pracownicę MOW złożył jeden z wychowanków placówki. Skarga o tożsamej tematyce została złożona również do Rzecznika Praw Obywatelskich.

Zgodnie z protokołem kontroli Śląskiego Kuratora Oświaty, przesłanym dyrektorowi placówki, wyniki przeprowadzonej w jej trakcie anonimowej ankiety dały wizytatorowi podstawę do stwierdzenia, że *Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworzu nie zapewnia wszystkim swoim wychowankom w pełni bezpiecznych warunków pobytu, opieki i wychowania*. Przykładowo należy wskazać, że 4 wychowanków (tj. 10 % ankietowanych) poinformowało, że doświadczyło ze strony pracowników ośrodka przejawów agresji, a 3 wychowanków (tj. 7,7 % ankietowanych) zadeklarowało, iż było świadkiem przejawów agresji ze strony pracowników placówki. Wychowankowie wskazali w ankietach pięciu

pracowników MOW, którzy dopuszczali się wymienionych zachowań. Po otrzymaniu protokołu kontroli dyrektor placówki zwrócił się do wymienionych pracowników o pisemne ustosunkowanie się do podniesionych przez wychowanków zarzutów.

Z przedstawionych przez pracowników oświadczeń wynika, że zarzuty podniesione w ankiecie winny zostać uznane za pozbawione podstaw. Zaniepokojenie przedstawicieli KMPT wzbudziła treść oświadczenia jednej z pracownic placówki, która wskazała wprost, że poprosiła chłopca na rozmowę celem konfrontacji i dowiedzenia się, jakich negatywnych zachowań i komunikatów wychowanek doświadczył lub był świadkiem z jej strony. W trakcie rozmowy wychowanek zaprzeczał wszelkim negatywnym zachowaniom zgłoszonym przez niego w ankiecie oraz przeproszał za swoje postępowanie, twierdząc, że w dniu wypełniania ankiet był wzburzony i nie wie, dlaczego to zrobił. W tym samym dniu rozmowę wychowawczą z tym samym wychowankiem przeprowadziła inna wychowawczyni. Chłopiec zeznał podobnie, jak podczas pierwszej rozmowy.

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT ustalili, że po złożeniu skargi wychowankowie (zarówno jej autor, jak i wychowanek wskazany przez niego jako świadek) byli rozpytywani na okoliczność jej treści, a także spotkali się z negatywnymi konsekwencjami ze strony personelu placówki. Byli również nakłaniani przez ówczesnego dyrektora placówki do podpisywania oświadczeń, których treść przeczyła zarzutom podniesionym w skardze. Wizytujący otrzymali ponadto sygnały, że wymienieni wyżej wychowankowie spotkali się z *dojeżdżaniem oraz dyskryminacją ze strony pracowników*, co przejawiało się m.in. w zakazie robienia sobie prania oraz wyzywaniem od *konfidentów*. Wskazywano również, że ówczesny dyrektor próbował werbalnie wyrzucić na nieletnich presję do złożenia oświadczenia, w którym odwołają swoją skargę oraz wskażą, że została ona napisana pod wpływem manipulacji.

KMPT podkreśla, że skuteczny mechanizm skargowy jako gwarancja chroniąca przed torturami i innymi formami niehumanitarnego oraz poniżającego traktowania, ma charakter uniwersalny, znajdujący swoje zastosowanie w każdym miejscu pozbawienia wolności. Jego znaczenie podkreślały wielokrotnie międzynarodowe instytucje zajmujące się prewencją tortur: Podkomitet ONZ do Spraw Zapobiegania Torturom oraz innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT) oraz Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo

Karaniu (CPT)¹. W raporcie rocznym z działalności CPT w 2017 r. Komitet wskazał, że jednym ze stwierdzanych w toku wizytacji CPT niedociągnięć jest niewystarczająca ochrona osób składających skargi przed zastraszaniem i represjami. Komitet wskazał m.in., że *należy podjąć niezbędne starania w celu zapewnienia, że skarżący pozostaną wolni od zastraszania i represji. W związku z tym personel na wszystkich poziomach powinien otrzymać jasny komunikat, że wszelkie zagrożenia, próby uniemożliwienia dotarcia skarg do odpowiednich organów ds. skarg, działania zastraszające lub odwetowe nie będą tolerowane i będą podlegały odpowiednim sankcjom (Rec. 85).*

Wobec nieletnich CPT wskazywał, że skuteczne zażalenia i procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w ośrodkach dla nieletnich. Osoby nieletnie powinny mieć możliwość złożenia zażalenia zarówno w ramach, jak i poza systemem administracyjnym danego ośrodka; ponadto osoby nieletnie powinny być upoważnione do poufnego kontaktowania się z właściwą władzą.

W ocenie KMPT, w wizytowanej placówce nie wypracowano skutecznego mechanizmu składania skarg, o czym świadczą uzyskane od wychowanków informacje o negatywnych konsekwencjach ich wystosowania. Na szczególną uwagę zasługuje również fakt, że zgodnie ze wskazaniem rozmówców, działań odwetowo-represyjnych dopuszczały się osoby pełniące w placówce funkcje kierownicze (dyrektor oraz kierownik do spraw wychowania i opieki). W tym stanie faktycznym zasadne wydaje się więc twierdzenie, że prawidłowo działający mechanizm skargowy powinien obejmować nie tylko wypracowanie właściwego modelu działania kierownictwa placówki, której działalności dotyczy skarga, ale również właściwego modelu działania organu kontroli. Działania osób wykonujących kontrolę powinny bowiem uwzględniać podjęcie czynności zmierzających do ochrony skarżących przed reperkusjami ze strony nie tylko szeregowych członków personelu placówki, ale również jej kierownictwa. Konieczne jest więc, aby organy dokonujące kontroli

¹ Zob. § 57, 80, 87, 91, 100 Seventh annual report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 20 March 2014, CAT/C/52/2; § 50 Report on the visit made by the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Italy, 23 September 2016, CAT/OP/ITA/1; § 39, 53-55, 72-73, 96 Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Ukraine, 16 March 2016, CAT/OP/UKR/1; § 32-33, 67, 86, 141-142 Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Brazil, 5 July 2012, CAT/OP/BRA/1; § 41 i 54 Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]; § 45 Fragment Dwunastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2002) 12]; § 53 Fragment Ósmego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (98) 12]; § 38 Wyciąg z Czternastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2004) 28]. Raporty SPT dostępne na stronie internetowej: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx.

każdorazowo zastrzegały, iż niedopuszczalne jest, aby personel kontrolowanych placówek rozpytywał małoletnich na okoliczność przekazywanych przez nich informacji. Niezbędne wydaje się również podejmowanie przez organ kontroli działań mających na celu weryfikację, czy po zakończeniu kontroli opisane wyżej sytuacje nie mają miejsca.

W związku z powyższym, przedstawiciele KMPT rekomendują dyrektorowi placówki podjęcie działań mających na celu opracowanie skutecznego mechanizmu skargowego, który, zgodnie z zaleceniami CPT, powinien zarówno zapewniać bezpieczny dostęp do organów rozpatrujących skargi, jak i gwarantować, by skarżący byli wolni od zastraszania i represji. W szczególności konieczne jest skierowanie do personelu jasnej informacji o braku tolerancji dla jakichkolwiek działań zastraszających lub odwetowych w stosunku do wychowanków składających skargi.

Konieczne jest również, aby organ kontroli podjął działania mające na celu zapewnienie, by po przeprowadzeniu kontroli personel wizytowanych placówek nie rozpytywał wychowanków na temat treści składanych skarg oraz nie wyciągał negatywnych konsekwencji w stosunku do skarżących. Mając to na uwadze, wizytujący zalecają Śląskiemu Kuratorowi Oświaty podjęcie działań mających na celu zapobieżenie występowaniu tego typu zachowań w przyszłości.

3.2. Stosowanie badań na obecność narkotyków

Przedstawiciele KMPT wielokrotnie w swoich raportach zwracali uwagę na niedopuszczalność stosowania testów na obecność narkotyków w organizmie przez pracowników MOW. Problem ten występuje również w MOW w Jaworzu. Informacje w tej sprawie przekazał zespołowi wizytującemu dyrektor placówki oraz sami wychowankowie.

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1654 dalej: upn), nie daje możliwości osobie innej niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w organizmie nieletniego obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b upn.). W związku z tym należy uznać, iż personel placówki nie ma prawa zobowiązywania nieletniego do poddania się takim badaniom. Jeżeli natomiast zachodzi podejrzenie, że nieletni wychowanek popełnił przestępstwo lub wykroczenie po spożyciu alkoholu lub zażyciu narkotyków, personel MOW

powinien o zdarzeniu powiadomić rodziców i Policję. Działania pracowników MOW mają w przywołanej sytuacji charakter interwencyjny i nie upoważniają personelu do samodzielnej kontroli zawartości narkotyków lub alkoholu w organizmie wychowanka. W związku z powyższym przedstawiciele KMPT zalecają odstąpienie od wykonywania testów na obecność narkotyków w organizmie.

3.3. Dyscyplinowanie

W trakcie przeprowadzonych z wychowankami rozmów chłopcy zwrócili uwagę wizytujących na obowiązującą w MOW procedurę *Żółtej kartki*. Zgodnie z jej postanowieniami wychowanek, który nie współpracuje w procesie resocjalizacji i systematycznie uchyla się od swoich obowiązków, może otrzymać upomnienie w takiej formie. Pierwsza *żółta kartka* powoduje wdrożenie działań terapeutyczno-wychowawczych w formie rozmowy ostrzegawczej oraz przeprosin i zadośćuczynienia. Druga *żółta kartka* powoduje zawieszenie części lub wszystkich przywilejów (zakres i czas zawieszenia ustala ze swoim przełożonym członek personelu) oraz złożenie przez pedagoga ośrodka wniosku do Rady Pedagogicznej szkoły o obniżenie oceny ze sprawowania przed konferencją klasyfikacyjną śródroczną i końcowo-roczną. Wymierzenie trzeciej *żółtej kartki* skutkuje: niezwłocznym powiadomieniem Sądu Rodzinnego o regresie w procesie resocjalizacji danego wychowanka, sformułowaniem przez zespół wychowawczy wniosku do dyrektora o przeniesienie do innej grupy wychowawczej lub innego ośrodka oraz sformułowaniem przez zespół wychowawczy wniosku do dyrektora o wdrożenie procedury zmiany środka wychowawczego na środek poprawczy.

Jak wynika z „żółtych kartek” umieszczonych w aktach osobowych wychowanków, jedną z przyczyn zastosowania tego środka dyscyplinującego jest samookaleczenie. W opinii wizytujących karanie wychowanka, który dokonał samookaleczenia (szczególnie ze względu na silne napięcie emocjonalne) jest niedopuszczalne. KMPT nie podważa przeciwdziałania samouszkodzeniom instrumentalnym, jednakże podkreśla, że osoba, która nie radzi sobie z trudnościami, nie może odczuwać dodatkowych dolegliwości ze strony personelu. Podejmowanie zachowań autoagresywnych wskazuje na potrzebę otoczenia danego wychowanka wsparciem i wzmożonymi oddziaływaniami terapeutycznymi. Mając na uwadze

powyższe, wizytujący zalecają zaprzestanie karania nieletnich za dokonanie samouszkodzenia.

4. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

4.1. Postępowania przeciwko pracownikom placówki

W toku wizytacji przedstawiciele KMPT uzyskali informację, że w dniu 22 stycznia 2018 r. Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej wydał wyrok umarzający postępowanie karne w sprawie przeciwko trojgu pracownikom Ośrodka, którym przedstawiono zarzuty wyszydzania i kierowania wulgaryzmów w stosunku do wychowanków oraz stosowania wobec nich przemocy fizycznej. W dniu wizytacji w toku pozostawały postępowania dyscyplinarne przed Komisją Dyscyplinarną przy Wojewodzie Śląskim, uprzednio zawieszono do czasu zakończenia postępowania karnego.

Wyrokiem z dnia 6 lutego 2017 r. Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej uniewinnił jedną z pracownic od zarzutu grożenia pobiciem jednemu z wychowanków. Prowadzone przeciwko tej osobie postępowanie dyscyplinarne przed Komisją Dyscyplinarną dla Nauczycieli przy Wojewodzie Śląskim, w którym postawione zostały liczne zarzuty (pomoc w uciezkach z MOW, manipulowanie wychowankami, nakłanianie wychowanków do prowokowania opiekunów, zastraszanie i grożenie wychowankom, wykorzystywanie przejawów drugiego życia), zakończyło się uznaniem jej za winną oraz wymierzeniem w dniu 6 lipca 2017 r. kary dyscyplinarnej w postaci nagany.

4.2. Atmosfera w placówce

W dniu wizytacji przedstawiciele KMPT atmosfera panująca w Ośrodku była dobra. Materiał zebrany w trakcie jej trwania pozwala jednak uznać, że sytuacja między niektórymi członkami personelu a wychowankami jest napięta. Podstawą tego stanu rzeczy jest fakt złożenia przez wychowanków skarg do organów kontroli. Przedstawiciele KMPT, analizując sytuację, zidentyfikowali poważny problem dotyczący mechanizmu składania skarg, który szerzej zobrazowano w poprzednim rozdziale. Również zakończone wymierzeniem kary postępowanie dyscyplinarne świadczy o tym, że sposób traktowania wychowanków przez personel wymaga podjęcia intensywnych działań wobec personelu przez kierownictwo placówki.

W ocenie wizytujących, personel MOW powinien otrzymać od dyrektora jasny sygnał, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania podopiecznych (w tym zniewaga słowna) są niedopuszczalne i będą odpowiednio karane. Brak odpowiedniej reakcji może przyczynić się do poczucia bezkarności i przyzwolenia na naruszenia. Konieczne jest więc propagowanie kultury pracy, która wszelkie przejawy złego traktowania wychowanków będzie postrzegała jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu i wyraz bezsilności wychowawczej. Należy kształtować wśród pracowników postawy, które nie będą aprobowały tego typu zachowań.

W związku z powyższym, pracownicy KMPT zalecają dyrektorowi placówki podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie oraz zapobieżenie ewentualnemu złemu traktowaniu wychowanków przez personel.

4.3. Stosowanie kajdanek zespolonych wobec wychowanków doprowadzanych do placówki przez funkcjonariuszy Policji.

W trakcie przeprowadzonych rozmów wychowankowie przekazali wizytującym informację, że wobec nieletnich, doprowadzanych do placówki przez funkcjonariuszy Policji, stosowane są kajdanki zespolone. Jeden z rozmówców wskazał, że z jego obserwacji wynika, że policjanci stosują kajdanki wobec wszystkich doprowadzanych. Fakt doprowadzania wychowanków w kajdankach został zgłoszony również przez przedstawicieli personelu, którzy zaznaczali jednak, że w znanych im przypadkach funkcjonariusze udzielali im informacji o zastosowaniu kajdanek z powodu agresywnego zachowania doprowadzanych.

W opinii przedstawicieli KMPT uzyskane od wychowanków informacje uzasadniają podejrzenie, że w opisanym zakresie może dochodzić do nadużyć w stosowaniu środka przymusu w postaci kajdanek zespolonych (art. 12 ust 1 pkt 2c ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2013 r. poz. 628) przez funkcjonariuszy Policji. Konieczne jest podkreślenie, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego ma charakter zindywidualizowany i może nastąpić tylko pod warunkiem wystąpienia w konkretnym przypadku przesłanek ich zastosowania. Ponadto, środki przymusu bezpośredniego należy stosować z zachowaniem zasady konieczności (muszą być niezbędne do osiągnięcia celów, w jakich zostały zastosowane) oraz proporcjonalności [muszą być zastosowane proporcjonalnie do stopnia zagrożenia oraz minimalizacji dolegliwości (art. 6 ust. 1 w/w ustawy)]. Ponieważ nie można przyjąć, że w każdym

przypadku konwojowania nieletniego do MOW zachodzi któraś z wymienionych przesłanek, wizytujący zalecają Komendantowi Miejskiemu Policji w Bielsku-Białej zwrócić uwagi funkcjonariuszy na konieczność stosowania środków przymusu wobec nieletnich doprowadzanych do placówki zgodnie z obowiązującymi przepisami.

5. Prawo do informacji

Na tablicach informacyjnych Ośrodka brak było danych teleadresowych instytucji stojących na straży praw człowieka (m.in. Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sędziego rodzinnego).

W ocenie KMPT taki dostępny publicznie zestaw informacji pozwala nieletnim i innym osobom na uzyskanie wiedzy o instytucjach, do których mogą zwrócić się o pomoc w przypadku niewłaściwego traktowania, co może przyczynić się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i prewencyjnie eliminować możliwe akty przemocy. Również CPT wskazuje, że jednym z elementów prawidłowo działającego mechanizmu skargowego jest jego faktyczna dostępność. W raporcie rocznym działalności Komitetu z 2017 r. podkreślono, że w miejscach pozbawienia wolności powinny zostać opracowane odpowiednie narzędzia informacyjne (np. plakaty w przestrzeniach wspólnych), a ich udostępnienie powinno nastąpić w sposób prosty i przyjazny dla użytkownika.

Warto podkreślić, że realizacja powyższego zalecenia nie pociąga za sobą dużych nakładów finansowych, co w odniesieniu do jego znaczenia i skuteczności, przemawia za jego wprowadzeniem.

W związku z powyższym KMPT zaleca uzupełnienie tablic informacyjnych o wykaz ww. informacji kontaktowych.

6. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Zgodnie z *Regulaminem Odwiedzin* wychowanków MOW w Jaworzu do odwiedzin wychowanka w MOW ma prawo najbliższa rodzina/opiekunowie prawni wychowanka. Wizytujący zwracają uwagę, że na podstawie art. 66 § 4 upn, dyrektor ośrodka może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza ośrodka wyłącznie w wypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa ośrodka bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces

resocjalizacji nieletniego. Zatem w świetle obowiązujących norm zasadą jest prawo do kontaktowania się nieletniego z wybranymi przez siebie osobami, zaś ograniczenie tego prawa stanowi wyjątek. Ograniczenie dopuszczalne jest tylko w indywidualnych przypadkach, jeśli w odniesieniu do konkretnego nieletniego zachodzą przesłanki wymienione w art. 66 § 4 upn i musi przybrać formę indywidualnej decyzji dyrektora ośrodka. Zgodnie z art. 66 § 5 upn o powodach takiej decyzji dyrektor ośrodka powinien zawiadomić sąd rodzinny, który może uchylić decyzję dyrektora. W związku z tym decyzja dyrektora w tym zakresie podlega następcej kontroli sądowej.

Nie negując potrzeby zapewnienia nieletnim bezpieczeństwa i uchronienia ich przed demoralizacją, KMPT podkreśla, że sądowa kontrola decyzji dyrektora jest ważna z punktu widzenia ochrony przed arbitralnym i nieuzasadnionym postępowaniem kierujących placówką i zapobiegania nadużyciom w tym obszarze. Ustawa nie odbiera bowiem możliwości ograniczenia kontaktów, wskazując jedynie przesłanki, na podstawie których mogą zostać one ograniczone i tryb postępowania, który powinien być stosowany.

KMPT chciałby też przywołać w tym miejscu zalecenie sformułowane w Regułach Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Reguły hawańskie), zgodnie z którym nieletnim należy zapewnić wszelkie możliwości kontaktu ze światem zewnętrznym, ponieważ kontakt tego rodzaju jest integralnym elementem sprawiedliwego i humanitarnego traktowania oraz ma zasadnicze znaczenie dla przygotowania nieletnich do powrotu na łono społeczeństwa (Reguła 59).

Podobnie kwestia ta ujęta jest w Europejskich regułach wykonywania sankcji i środków orzeczonych wobec nieletnich sprawców czynów karalnych (przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 5 listopada 2008 r.), które akcentują zasadę możliwie zróżnicowanych i możliwie nieograniczonych kontaktów nieletniego ze światem zewnętrznym.

Mając to na uwadze, pracownicy KMPT zalecają dostosowanie *Regulaminu odwiedzin* wychowanków MOW w Jaworzu do przepisów upn.

7. Opieka medyczna

Przedstawiciele KMPT odnotowali, że w momencie przyjęcia nie wszyscy wychowankowie są badani przez lekarza, a badanie odbywa się tylko w razie potrzeby.

W związku z tym konieczne jest wskazanie, że badanie lekarskie nowo przyjętego wychowanka jest konieczne celem oceny jego stanu zdrowia i pozwala na wstępne wykrycie ewentualnych przypadków niewłaściwego traktowania ze strony innych osób. Stanowi nie tylko mechanizm pozwalający na wykrycie odniesionych obrażeń, ale również zapewniający gwarancję dla personelu MOW, że skutki ewentualnego pobicia są wynikiem zdarzeń, do których doszło przed przyjęciem wychowanka do placówki.

Przedstawiciele Mechanizmu pragną odwołać się w tym miejscu do opinii Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) który wskazał, że *Lekarz powinien porozmawiać i przeprowadzić badanie każdego nieletniego tuż po jego przyjęciu do ośrodka pozbawienia wolności; poza wyjątkowymi okolicznościami rozmowa/badanie powinna być przeprowadzona w dniu przyjęcia. Jednakże osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która następnie składa sprawozdanie lekarzowi. Prawidłowo przeprowadzona procedura badania medycznego tuż po przyjęciu do ośrodka powinna umożliwić służbie zdrowia zidentyfikowanie nieletnich z potencjalnymi problemami zdrowotnymi (np. uzależnienie od narkotyków, skłonności samobójcze). Identyfikacja takich problemów na wystarczająco wczesnym etapie ułatwi przedsięwzięcie skutecznych działań zapobiegawczych w ramach programu opieki medyczno-psycho-socjalnej w danym ośrodku²*. Przedstawiciele KMP rekomendują objęcie niezwłocznymi badaniami lekarskimi wszystkich wychowanków przyjmowanych do Ośrodka.

8. Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Należy podkreślić, iż placówka nie jest przystosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Mimo że w MOW nie przebywał wychowanek mający trudności w poruszaniu się, to specyfika Ośrodka daje podstawy do uznania, że do grona podopiecznych może dołączyć osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim lub o kulach. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

² Zob. pkt. 39 Fragmentu Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12], dostępnego pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/lang/pol/pol-standards.pdf>

W związku z tym przedstawiciele KMPT zalecają dostosowanie placówki do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się. Pracownicy KMPT zaznaczają, że pewne modernizacje pozwalające na samodzielność osób z niepełnosprawnością (np. uchwyty ułatwiające korzystanie z WC i prysznic) nie wymagają szczególnych nakładów finansowych czy ingerencji w architekturę budynku. Przypomnieć w tym miejscu należy, że zgodnie z § 3 pkt 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2002 r. Nr 75, poz. 690 ze zm.), zwanego dalej: rozporządzeniem, młodzieżowe ośrodki wychowawcze należy traktować jako budynki zamieszkania zbiorowego. W związku z tym, obowiązuje wobec nich § 2 ust. 2 rozporządzenia. Przy rozbudowie lub przebudowie należy więc uwzględnić m.in. kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością. Ponadto, zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Nadto Polska w dniu 6 września 2012 roku ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia.

W związku z powyższym przedstawiciele KMPT zalecają uwzględnić kwestię dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością przy rozbudowie lub przebudowie placówki.

9. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

Dyrektorowi MOW:

1. opracowanie skutecznego mechanizmu skargowego, gwarantującego ochronę przed torturami i innymi formami niehumanitarnego oraz poniżającego traktowania;

2. podjęcie działań na rzecz wyeliminowania niewłaściwego traktowania wychowanków przez personel oraz zapobieżenia występowaniu takich zachowań w przyszłości;

3. podjęcie działań mających na celu zapobieżenie podejmowaniu przez personel placówki działań represyjnych wobec wychowanków składających skargi do organów kontroli;

4. zaprzestanie wykonywania testów na obecność narkotyków przez personel MOW;

5. objęcie niezwłocznymi badaniami lekarskimi wszystkich wychowanków przyjmowanych do Ośrodka;

7. zaprzestanie karania wychowanków za dokonanie samouszkodzenia;

8. dostosowanie regulaminu odwiedzin do wymogów stawianych przez przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;

9. umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu danych teleadresowych instytucji stojących na straży praw człowieka;

10. dostosowanie infrastruktury MOW do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

Śląskiemu Kuratorowi Oświaty:

1. podjęcie działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa wychowankom, którzy będą udzielać informacji pracownikom Kuratorium Oświaty w trakcie przeprowadzanych przez nich kontroli.

Komendantowi Miejskiemu Policji w Bielsku-Białej:

1. zwrócenie uwagi funkcjonariuszy na konieczność stosowania kajdanek zespolonych wobec nieletnich doprowadzanych do placówki zgodnie z obowiązującymi przepisami.